

II

(Retsakter hvis offentliggørelse ikke er obligatorisk)

KOMMISSIONEN

KOMMISSIONENS BESLUTNING

af 8. maj 2001

om Tysklands omstrukturingsstøtte til Philipp Holzmann AG

(meddelt under nummer K(2001) 1419)

(Kun den tyske udgave er autentisk)

(EØS-relevant tekst)

(2001/695/EF)

KOMMISSIONEN FOR DE EUROPÆISKE FÆLLESSKABER HAR —

under henvisning til traktaten om oprettelse af Det Europæiske Fællesskab, særlig artikel 88, stk. 2, første punktum,

under henvisning til aftalen om oprettelse af Det Europæiske Økonomiske Samarbejdsområde, særlig artikel 62, stk. 1, litra a),

under henvisning til Rådets forordning (EF) nr. 659/1999 af 22. marts 1999 om fastlæggelse af regler for anvendelsen af EF-traktatens artikel 93⁽¹⁾, særlig artikel 7, stk. 3,

efter i overensstemmelse med ovennævnte bestemmelser og under hensyntagen til deres kommentarer at have opfordret medlemsstaten og andre interesserede parter til at fremsætte deres bemærkninger⁽²⁾, og

ud fra følgende betragtninger:

reringsplan. Anmeldelsen blev fulgt op ved skrivelse af 20. december 1999.

(2) Kommissionen meddelte ved skrivelse af 16. februar 2000 Tyskland sin beslutning om at indlede proceduren i EF-traktatens artikel 88, stk. 2, i forbindelse med støtten.

(3) Tyskland fremsatte ved skrivelse af 15. marts 2000 sine bemærkninger og gav yderligere oplysninger, bl.a. om den udførlige omstrukturingsplan. Efter et møde den 20. marts 2000 med repræsentanter for de tyske myndigheder fik Kommissionen tilsendt yderligere oplysninger ved skrivelse af 28. marts 2000.

(4) Kommissionens beslutning om at indlede proceduren blev offentliggjort i *De Europæiske Fællesskabers Tidende*⁽³⁾. Kommissionen opfordrede andre interesserede parter til at fremsætte deres bemærkninger. Den 15. maj 2000 modtog den kommentarer fra en konkurrent, der blev videresendt til Tyskland til kommentering. Tysklands svar blev fremsendt med skrivelse af 1. august 2000.

I. PROCEDURE

(1) I november 1999 blev Kommissionen via medierne gjort bekendt med planer om at yde statsstøtte til Philipp Holzmann AG (PH AG). Den bad ved skrivelse af 25. november 1999 Tyskland om yderligere enkeltheder. Ved skrivelse af 10. december 1999 anmeldte Tyskland et efterspillet lån fra den statsejede bank Kreditanstalt für Wiederaufbau (KfW) samt en statsgaranti (Bundesbürgschaft) til Kommissionen som led i en større omstruktureringsplan.

(5) På opfordring fremsendte Tyskland ved skrivelse af 25. april 2000, 21. juni 2000, 8., 17. og 23. august 2000, 14. og 15. september 2000, 18. oktober 2000, 1., 13. og 24. november 2000, 14. og 20. december 2000, 10. og 24. januar 2001, 2. og 16. februar 2001, 14. marts 2001 samt 4. april 2001 yderligere oplysninger om den anmeldte støtte.

⁽¹⁾ EFT L 83 af 27.3.1999, s. 1.

⁽²⁾ EFT C 110 af 15.4.2000, s. 2.

⁽³⁾ Se fodnote 2.

- (6) Den 31. august 2000 erfarede Kommissionen, at KfW havde til hensigt at yde et lån til PH AG, og fremsendte samme dag en anmodning om oplysninger til Tyskland.
- (7) Tyskland fremsendte ved skrivelse af 11. september 2000, 9. oktober 2000 og 1. november 2000 yderligere oplysninger om dette lån. Den 19. oktober 2000 fandt der derudover en samtale sted mellem repræsentanter for Kommissionen og repræsentanter for de tyske myndigheder. Tyskland fremlagde ved skrivelse af 8. januar 2001 låneaftalen af 8. december 2000 mellem KfW og Philipp Holzmann AG; der blev fremsendt yderligere oplysninger den 10. januar 2001.
- (10) PH AG opererer med sine kontorer på kerneområdet. De vigtigste datterselskaber er aktive på følgende områder:
- anlæg af veje og trafik anlæg: Deutsche Asphalt-gruppen
 - præfabrikerede betonelementer ⁽⁴⁾: Imbau-gruppen
 - Facility Management: Holzmann Technischer Service GmbH (HIG)
 - anlægsarbejder: Franki-gruppen, Möbius Baugesellschaft (50 %)
 - varme-, ventilations- og luftkonditioneringsteknik: Scheu und Wirth AG
 - projektudvikling: Ph. Holzmann Bau Projekt AG
 - stålkonstruktion: Lavis.

II. UDFØRLIG BESKRIVELSE AF STØTTEN

Philipp Holzmann-koncernen

- (8) PH AG er en af Tysklands største byggefirmaer. Efter eget skøn var virksomheden sammen med sine datterselskaber i Tyskland frem til 1998 den næststørste udbyder af byggeentrepriser, og efter dette tidspunkt lå den på tredjepladsen. Philipp Holzmann-koncernen beskæftiger sig med alle typer byggeprojekter lige fra koncept, planlægning, udvikling og til udførelse. Selve kerneområdet for virksomhedens byggeaktiviteter omfatter bygge- og anlægsvirksomhed, herunder industribyggeri, boligbyggeri og offentligt byggeri. Af andre aktivitetsområder kan nævnes anlæg af veje og stålkonstruktion samt drift og vedligeholdelse af bygninger. Holzmann-koncernen opererer via sine datterselskaber i hele verden — først og fremmest i Europa og USA, men også i Asien.
- (9) I 1999 udførte koncernen byggeentrepriser for i alt 12,08 mia. DEM (6,2 mia. EUR), hvoraf de 5,6 mia. DEM (2,9 mia. EUR) fandt sted i Tyskland. I 1999 udførte selve PH AG byggeentrepriser for 2,3 mia. DEM (1,2 mia. EUR). Samme år nåede koncernens omsætning op på 8,9 mia. DEM (4,55 mia. EUR), og PH AG 2,2 mia. DEM (1,1 mia. EUR). Koncernen beskæftigede ultimo 1999 mere end 28 000 mennesker i hele verden, deraf ca. 16 000 i Tyskland, og af disse var igen ca. 5 000 ansat i PH AG. Koncernen havde over 12 000 medarbejdere i andre lande, som f.eks. USA, Frankrig, Østrig, Nederlandene, Spanien og Thailand.
- (11) Koncernens internationale aktiviteter varetages af Philipp Holzmann International, Frankfurt, og af diverse datterselskaber. Direkte ansvarlig for aktiviteterne i USA er J.A. Jones Inc., for Østrig Philipp Holzmann Österreich GmbH samt Ast-Holzmann Baugesellschaft GmbH. Målt på de samlede byggeentrepriser i verden lå koncernen efter eget udsagn på en syvendeplads blandt de europæiske byggefirmaer ⁽⁵⁾.
- (12) Før krisen i november 1999 og den efterfølgende omstrukturering var de største aktionærer den belgiske Gevaert-gruppe (med ca. 30 %) og Deutsche Bank AG (med ca. 15 %); de øvrige aktieposter var spredt på mange aktionærer. Siden kapitalforhøjelsen i 2000 er de største aktionærer Deutsche Bank (med ca. 20 %), Gevaert (med ca. 13 %) samt de øvrige konsortialbanker, der deltager i kapitalforhøjelsen.
- (13) I 1997 og 1998 iværksatte PH AG efter en negativ forretningsudvikling et omfattende omstrukturingsprogram. I november 1999 konstaterede virksomheden imidlertid hidtil upåagtede betydelige tab i størrelsesorden ca. 1,2 mia. EUR for 1999. Revisionen i 2000 af regnskaberne viste et reelt tab for 1999 på 1,39 mia. EUR på koncernniveau og 1,4 mia. EUR for PH AG. I perioden fra 1993 til 1999 er det samlede koncerntab løbet op i mere end 3 mia. EUR.
- (14) Den 23. november 1999 ansøgte PH AG om insolvensbeskyttelse ved Amtsgericht Frankfurt/Main. Dette skridt var blevet nødvendigt, efter at kreditorbankerne ikke kunne blive enige om deres respektive bidrag til forslaget fra PH AG's direktion og et konsulentfirma til en omstrukturingsplan.

⁽⁴⁾ Tæller efter Holzmanns definition med til kerneområdet.

⁽⁵⁾ Der forelå ikke tal for byggeentrepriser eller omsætning hos konkurrenter i Europa eller EU; efter eget skøn ligger Holzmann imidlertid længere nede, såfremt byggeentrepriser/omsætning for Europa eller EU lægges til grund.

Omstruktureringsstøtte

(15) Ansøgningen om insolvensbeskyttelse blev trukket tilbage den 24. november 1999, efter at kreditorerne efter forbundsregeringens meddelelse om nedennævnte støtteforanstaltninger til sidst blev enige om omstruktureringsplanen:

a) Et efterspillet lån fra den statsejede Kreditanstalt für Wiederaufbau (KfW) på 150 mio. DEM (76,7 mio. EUR) til en rente på 3,5 % over Euribor. Lånet skal i første række have en løbetid frem til den 30. juni 2001 og kan maksimalt forlænges med 12 måneder. Tilsagnsprovisionen udgør 0,5 % p.a.

b) En statsgaranti (Bundesbürgschaft) på 100 mio. DEM (51,1 mio. EUR) for et lån på 125 mio. DEM (63,9 mio. EUR), der skal ydes i højest to år. Garantiprovisionen udgør 1,0 % p.a.

(16) Begge foranstaltninger blev anmeldt i december 1999 som omstruktureringsstøtte og indgår i en overordnet omstruktureringsplan, der består af operationelle og finansielle foranstaltninger. Dengang fremlagde Tyskland en plan i store træk (Grobkonzept), hvor kun få af de operationelle foranstaltninger er beskrevet konkret. Disse overordnede tiltag skulle udarbejdes i detaljer i december 1999 og januar 2000.

(17) De operationelle foranstaltninger dækkede over a) en reduktion på ca. 5 000 ansatte, b) en nedskæring i antallet af regionale kontorer i Tyskland, c) et konsekvent frasalg af alle underskudsgivende aktiviteter, d) gennemgribende omkostningsreduktioner, e) forbedring af kontrolsystemer og processtyring, f) sammenlægning af de indenlandske forretninger samt g) en omorganisering af datterselskaber og kapitalinteresser.

(18) De finansielle foranstaltninger bestod ifølge anmeldelsen primært af et likviditetstilskud samt af ny aktiekapital på i alt over 1,5 mia. DEM. Disse midler skulle komme fra tyske banker (»konsortialbanker«) og skulle fastsættes i henhold til deres risiko for tab »value at risk«. Til de vigtigste foranstaltninger hørte en kontant forhøjelse af kapitalen med en forudgående kapitalnedsættelse, hvorved PH AG fik tilført 647 mio. EUR i ny kapital,

købet af konvertible overskudsbeviser på 396 mio. EUR og et konsortiallån på over 500 mio. EUR.

(19) Ifølge anmeldelsen markerede støtten et »afgørende vendepunkt« i gennemførelsen af omstruktureringsplanen, som bankerne allerede i nogen tid havde diskuteret.

Grunde til indledning af proceduren

(20) Kommissionen vurderede i sin beslutning om at indlede den formelle undersøgelsesprocedure i EF-traktatens artikel 88, stk. 2, de undersøgte foranstaltninger som statsstøtte i medfør af EF-traktatens artikel 87, stk. 1, og EØS-aftalens artikel 61, stk. 1, idet de fordrejer eller truer med at fordreje konkurrencevilkårene og påvirker samhandelen mellem medlemsstaterne. Det var i Forbundsrepublikken Tysklands »interesse« at lade den statsejede KfW yde det efterstillede lån og lade forbundsregeringen garantere for lånet. Begge foranstaltninger måtte derfor betragtes som »statsstøtte eller støtte, som ydes ved hjælp af statsmidler« i medfør af EF-traktatens artikel 87, stk. 1. PH AG og dennes datterselskaber opererer i hele Europa. De nævnte foranstaltninger måtte gennem forbedringen af virksomhedens finansielle situation formodes at få indflydelse på økonomien hos konkurrenter i andre medlemsstater⁽⁶⁾ og derfor påvirke samhandelen mellem medlemsstaterne. På grund af uklare formuleringer i anmeldelsen kunne Kommissionen ikke udelukke, at en del af støtten, nemlig det efterstillede lån fra KfW, allerede var udbetalt, og måtte derfor bede Tyskland om en præcisering.

(21) Kommissionen var på grundlag af sin foreløbige bedømmelse kommet frem til den konklusion, at de anmeldte støtteforanstaltninger skulle prøves i henhold til Fællesskabets rammebestemmelser for statsstøtte til redning og omstrukturering af kriseramte virksomheder⁽⁷⁾ (i det følgende benævnt »rammebestemmelserne«), og at ingen andre af Fællesskabets rammebestemmelser kunne finde anvendelse. Desuden var Kommissionen af den opfattelse, at støttens form var uforenelig med bestemmelserne i rammebestemmelserne for støtte til redning, og støttede sin foreløbige vurdering på betingelserne for godkendelse af omstruktureringsstøtte i henhold til punkt 3.2.2 i rammebestemmelserne. Kommissionen tilsluttede sig den opfattelse, som Tyskland havde givet udtryk for i sin anmeldelse, nemlig at der for PH AG's vedkommende var tale om en kriseramt virksomhed i medfør af punkt 2.1 i rammebestemmelserne. Imidlertid herskede der alvorlig tvivl om støtteforanstaltningernes forenelighed med fællesmarkedet.

⁽⁶⁾ EF-Domstolens dom af 14. september 1994 i forenede sager C-278-280/92, Spanien/Kommissionen, Sml. 1994 I, s. 4103.

⁽⁷⁾ EFT C 288 af 9.10.1999, s. 2.

a) *Genoprettelse af virksomhedens rentabilitet*

- (22) Tyskland havde hidtil kun formuleret en omstrukturingsplan i store træk (»Grobkonzept«), hvor kun få af de operationelle foranstaltninger var konkrete. Det var derfor ikke muligt at foretage en vurdering af de planlagte foranstaltninger og af deres egnethed med hensyn til at fjerne de strukturelle mangler, der lå til grund for problemerne. Desuden kunne Kommissionen ikke se nogen direkte forbindelse mellem den operationelle del af omstrukturingsplanen og de finansielle foranstaltninger, da der savnedes oplysninger om omkostningerne ved de planlagte omstrukturingsforanstaltninger.
- (23) Desuden manglede der i anmeldelsen en mere detaljeret finansiel plan med resultatopgørelser for de kommende fem år samt en scenarie- og risikoanalyse, således at Kommissionen ikke kunne fastslå, om den fremlagte plan var passende.
- (24) Med tanke på direktionens tidligere fejltagelser rejste Kommissionen endelig tvivl om, hvorvidt planen rummede tilstrækkelige foranstaltninger til at afdække alle virksomhedens og dens datterselskabers tvivlsomme forpligtelser.

b) *Forhindring af urimelig konkurrencefordrejning*

- (25) Den eneste anmeldte modydelse til støtten var en nedskæring i medarbejdertallet (i koncernhovedsædet, de regionale kontorer, kapitalinteresserne og ved »desinvestering«). Der manglede tilstrækkeligt detaljerede oplysninger om de formodede konsekvenser for de markedssegmenter, som anmeldelsen angav som relevante.
- (26) Derudover nærmede Kommissionen med hensyn til den i anmeldelsen omtalte overkapacitet på byggemarkedet alvorlig tvivl om, hvorvidt afhændelserne og nedskæringen af medarbejdertallet reelt kunne betragtes som en irreversibel reduktion af produktionskapaciteten, og stillede det spørgsmål, om der ikke også var truffet andre foranstaltninger for at afbøde de skadelige virkninger for konkurrenterne.
- (27) Endelig konstaterede Kommissionen, at Tyskland ikke havde fremlagt nogen komparativ sammenligning af de økonomiske og sociale konsekvenser af at lukke den begunstigede virksomhed, og at der manglede kvantitative vurderinger. Med hensyn til virksomhedens stilling på markedet havde Kommissionen alvorlige betænkeligheder om, hvorvidt Tyskland havde tegnet et retvisende billede af de sandsynlige konsekvenser af virksomhedens redning og omstrukturering.

c) *Støtten begrænses til et minimum*

- (28) Tyskland havde ikke påvist, at støtten var begrænset til det strengt nødvendige minimum for at genoprette virksomhedens finansielle rentabilitet og ikke giver den mulighed for at udvide sin produktionskapacitet under gennemførelsen af omstrukturingsplanen.
- (29) I betragtning af, at de tidligere drøftelser mellem bankerne om en redning af virksomheden var slået fejl, bad Kommissionen Tyskland om samtlige oplysninger, der var nødvendige for at påvise, at støtten var nødvendig samt en mere indgående forklaring på, hvorfor den planlagte støtte, som beskrevet i anmeldelsen, skulle være afgørende.
- (30) Endelig konstaterede Kommissionen, at statsejede banker deltager med ca. 30 % i finansieringen af omstrukturingsplanen. I anmeldelsen var det ganske vist anført, at kreditorbankernes andele var fastsat i henhold til deres risiko for tab »value at risk«, men dette blev ikke uddybet nærmere. Kommissionen vurderer statsejede bankers deltagelse ud fra det etablerede markedsøkonomiske investorprincip. Eftersom Kommissionen savnede en præcis fortolkning af »value at risk«, kunne det ikke udelukkes, at de statsejede bankers deltagelse stred mod dette princip og eventuelt måtte betragtes og undersøges som yderligere statsstøtte til virksomheden.
- (31) Af ovennævnte årsager vurderede Kommissionen de anmeldte foranstaltninger som statsstøtte og rejste alvorlig tvivl om deres forenelighed med fællesmarkedet.

III. **TYSKLANDS BEMÆRKNINGER**

- (32) Tyskland bekræftede, at hverken garantien eller det efterstillede lån fra KfW var blevet bevilget. Forbundsstatens beslutning af 9. december 1999 om at yde garantien indeholder et forbehold med hensyn til anmeldelsespligten, således at der hverken er blevet udstedt et garanti-bevis eller indgået en kreditaftale. Tilsvarende er udbetalingerne af det efterstillede lån i henhold til aftalen omfattet af et forbehold for Kommissionens godkendelse af støtten.

Genoprettelse af virksomhedens rentabilitet

- (33) Tyskland har fremlagt den detaljerede omstrukturingsplan, der var blevet udarbejdet af konsulentfirmaet og forelagt konsortialbankerne i februar 2000. Planen indeholder en vurdering af konkurrencesituationen på de tyske byggemarkeder samt en analyse af årsagerne til virksomhedens problemer. Samtidig blev der også fremlagt en analyse over de potentielle risici i forbindelse med de uafsluttede byggeprojekter.

- (34) Desuden fremkom Tyskland med mere udførlige oplysninger om de underskud, som havde bragt virksomheden i vanskeligheder, og som primært skyldtes de nedenfor beskrevne forhold, først og fremmest i Tyskland:
- a) den overordnede strategi med en vækst »over markedsudviklingen«, omsætningen blev »tilkøbt«
 - b) den risikable udvikling internt af store projekter, til dels i sammenhæng med overtagelsen af driftsrisikoen efter afslutningen af byggefasen (f.eks. »Kölnarena«)
 - c) de økonomiske vanskeligheder i den tyske byggesektor, der primært skyldtes et vedvarende overudbud af byggeentrepriser i de nye delstater
 - d) en ineffektiv omkostningsstyring og ineffektive organisationsstrukturer
 - e) en ineffektiv aktie- og koncernstruktur (til dels også uden for Tyskland).
- (35) De operationelle omstrukturingsforanstaltninger dækker over en nedskæring i antallet af regionale kontorer og medarbejdere, omkostningsreduktioner, forbedring af ledelsesstrukturerne og omkostningskontrollen samt en strømlining af porteføljen. De omkring 600 datterselskaber (pr. ultimo 1999) skal nedbringes til ca. 300 til 350, hvilket skal ske ved fusioner, afhændelser eller lukning af datterselskaber. Yderligere muligheder for frasalg eller fusioner skal undersøges. Desuden skal afviklingen af de to udenlandske datterselskaber Philipp Holzmann Iberica (Spanien) og Nord-France SA, der allerede var planlagt, bringes til en hurtig afslutning. Virksomheden skal fremover koncentrere sig om to geografiske hovedområder, nemlig Tyskland og USA.
- (36) De vigtigste omstrukturingsforanstaltninger i den fremlagte plan vedrører Tyskland. I henhold hertil skal antallet af beskæftigede i Tyskland nedbringes med næsten 5 000, hvoraf de ca. 3 400 skal skæres væk gennem lukning af de regionale kontorer og andre rationaliseringstiltag, samt mere end 1 500 gennem afhændelse af datterselskaber. Hovedparten af rationaliserings-
- tiltagene skulle allerede være afsluttet i 2000. Der blev ikke givet en mere nøjagtig tidsplan for afhændelsen af de tyske datterselskaber, dvs. de fleste selskaber med undtagelse af Imbau, Deutsche Asphalt, HIG og Scheu und Wirth (der skal lægges sammen med HIG).
- (37) Oplysninger, der blev fremlagt i begyndelsen af 2001 ⁽⁸⁾, indeholder tilpasninger til den oprindelige plan: Den detaljerede plan fra februar 2000 indeholdt en ny struktur for PH AG med 7 hovedfilialer og 10 filialer, hvilket betød lukning af 23 regionale kontorer. I den ændrede plan regnes der med lukning af yderligere hovedfilialer, således at den nye struktur kun kommer til at bestå af 5 hovedfilialer og 9 filialer. I konsekvens af de planlagte rationaliseringstiltag og lukninger blev der afskediget omkring 3 000 ansatte; yderligere 1 800 ansatte havde forladt virksomheden af andre årsager (og var erstattet af ca. 700 nyansatte arbejdstagere). Desuden skal 300 til 350 medarbejdere forlade virksomheden på grund af lukningen af yderligere regionale kontorer. 300 ansatte blev berørt af de allerede foretagne afhændelser i Tyskland, og 700 som følge af en nedskæring af medarbejderstaben i fire datterselskaber. 300 yderligere arbejdspladser bliver nedlagt som følge af lukning af et datterselskab. De yderligere planlagte frasalg af datterselskaber tager nu konkret form (de rammer f.eks. også Deutsche Asphalt), hvilket vil føre til en afvikling af 3 000 arbejdspladser mere inden for koncernen ⁽⁹⁾. Således bliver eller er mere end i alt 7 000 beskæftigede blevet berørt af omstrukturingsforanstaltningerne, dvs. klart flere end oprindeligt planlagt. Omsætningsvolumen for de allerede gennemførte eller planlagte frasalg i Tyskland andrager ca. 360 mio. EUR. I udlandet blev der — ud over de allerede planlagte foranstaltninger for datterselskaberne i Frankrig og Spanien — i mellemtiden også solgt datterselskaber i Østrig og Nederlandene fra. Disse lukninger og frasalg vedrører i alt en omsætning på ca. 270 mio. EUR og berører ca. 1 300 medarbejdere.
- (38) Overordnet skal koncernens aktiviteter koncentreres om kerneområdet i Tyskland samt om Facility Management. Kernen i byggeaktiviteterne fremover skal udgøres af større byggeprojekter. De øvrige tyske datterselskaber, der beskæftiger sig med andre områder, skal sælges fra eller slankes. Derudover vil Holzmann trække sig ud af det risikofyldte forretningsområde projektudvikling og drift af projekter a la »Kölnarena«. Kommissionen fik efter anmodning fremsendt følgende oplysninger om, respektive estimater for, udviklingen i omsætningstillene for tre segmenter inden for kerneområdet ⁽¹⁰⁾:

⁽⁸⁾ Skrivelse fra Tyskland af 2. februar og 14. marts 2001.

⁽⁹⁾ Skrivelse fra Tyskland af 4. april 2001.

⁽¹⁰⁾ Skrivelse fra Tyskland af 4. april 2001.

Projektstørrelse i mio. DEM (mio. EUR)	Holzmanns andel af omsætningen for tre segmenter inden for kerneområdet (1)		
	1999	2000	2001
< 5 (2,56)	21 %	18 %	10 %
5-40 (2,56-20,5)	54 %	41 %	40 %
> 40 (20,5)	25 %	41 %	50 %
I alt i % (mio. EUR)	100 % (1 943)	100 % (1 636)	100 % (1 278)

(1) I denne tabel regnes både PH AG, inklusive sine filialer, og Imbau og Franki med i kerneområdet.

- (39) Desuden tog de planlagte frasalg detaljeret og konkret form i marts 2001. Efter planen skal nu også Deutsche Asphalt sælges, og 50 % af aktierne i Möbius afhændes. Lavis skal efter planen lukkes. Desuden skal der ske nedskæringer i Scheu und Wirth og i Franki (se betragtning 51).
- (40) Til de yderligere foranstaltninger i omstrukturingsplanen hører de ansattes bidrag i form af merarbejde (beregnet til 64 mio. EUR), pensionskassen (med ca. 7 mio. EUR/år), effektivitetsforøgelse/besparelser (bl.a. materiel, underentreprenører med beregnet i alt over 225 mio. EUR) samt en operationel likviditetsstigning gennem frasalg og ved afvikling af fordringer på i alt ca. 300 mio. EUR.
- (41) Tyskland fremlagde ved skrivelse af 2. februar 2001 en oversigt over omstrukturingsomkostningerne og det dertil svarende finansielle behov.
- (42) Omstrukturingsomkostningerne, inklusive dispositionen i regnskabet for at afværge insolvensen, skønnes i henhold hertil at løbe op i følgende beløb:

1) Afværgelse af insolvens	665 mio. EUR
2) Likviditet/nødvendig forhøjelse af aktiekapitalen	1 043 mio. EUR
3) Afviklingsomkostninger til projekterne Kölnarena, City-Carree Magdeburg og Sun Flower Tower	199 mio. EUR
4) Personale	103 mio. EUR
5) Afhændelser, omstrukturering og lukning af datterselskaber, hensættelser	162 mio. EUR
6) Yderligere risici som følge af konkursbehandlingen	141 mio. EUR
I alt 2-6	1 648 mio. EUR

Til dækning af disse omkostninger skal der anvendes følgende finansielle midler:

1) Rykning (regnskabsposter)ing)	665 mio. EUR
2) Kapitalforhøjelse	647 mio. EUR
3) Konvertering af kreditter fra a) til kapital (konvertible overskudsbeviser)	391 mio. EUR
4) Kontantindskud fra foranstaltning 3)	5 mio. EUR
5) Konsortialkredit	511 mio. EUR
6) Efterstillet KfW-lån + garanteret banklån	141 mio. EUR
I alt 2-6	1 695 mio. EUR

- (43) I henhold til den såkaldte Asset Deal, der har en samlet bogført værdi af 621 mio. EUR og en skønnet markedsværdi af 675 mio. EUR, skulle der sælges 33 projekter til de pengeinstitutter, som oprindeligt havde finansieret projektet. Special Purpose Vehicle (SPV) vedrørte 83 ikke-bankfinansierede projekter med en samlet markedsværdi af skønnet 281 mio. EUR, hvor det var planen at sælge aktiverne til selskaber uden for kredsen af konsortialbanker. Desuden var det planen at afhænde bygningen »Taunusanlage«. Hovedsigtet med disse afhændelser var at tilbagebetale konsortialkreditlinjen (og dermed slanke balancen, dvs. aktiverne på den ene side og passiverne på den anden) og om muligt at få tilført yderligere midler til likviditetsreserven. Konsortialkreditlinjen på 511 mio. EUR skulle tilbagebetales i løbet af 2000 og senest den 30. november 2000. På grund af uenighed om vurderingen af porteføljen af bygninger og grunde og visse organisatoriske problemer kunne tidsplanen ikke overholdes (se betragtning 59 ff.).
- (44) Der blev også fremlagt en driftsplan for perioden 2000 til 2004 med både en resultat- og en likviditetsplan samt resultatopgørelser på grundlag af de tre krævede scenarier — mest positive udvikling, neutral eller »realistisk« udvikling og endelig mindst positive udvikling — samt en risikoanalyse med hovedfokus på likviditetsreserverne under forskellige antagelser. Det skal erindres, at den oprindelige omstrukturingsplan tog afsæt i det mest positive scenario, og at planen efterfølgende blev tilpasset til den faktiske udvikling. De væsentligste forskelle mellem det mest positive og det mindst positive scenario gik på afvigelser mellem driftsresultatet og årets samlede resultat samt på afvigelser i de respektive nødvendige likviditetsreserver. Under antagelse af den mindst positive udvikling — på grund af forsinkelser i gennemførelsen af vigtige foranstaltninger, som f.eks. afhændelse af bygninger og grunde og afvikling af fordringer eller nødvendige omstrukturingsforanstaltninger i forbindelse med datterselskaber, der skal frasælges på et senere tidspunkt — blev der kalkuleret med et yderligere likviditetsbehov på mellem 480 og 490 mio. EUR.
- (45) Desuden blev der fremlagt revisionsberetninger for 1999 samt oplysninger om foranstaltninger til ophævelse af aftaler og forpligtelser med indbyggede fremtidige risici samt til afdækning af skjulte forpligtelser.
- Forhindring af urimelig konkurrencefordrejning**
- (46) Tyskland fremlagde med skrivelse af 15. marts 2000 oplysninger om udviklingen i byggesektoren. Da omkring 85 % af Holzmanns samlede entreprisvirksomhed i EU på ca. 4 mia. EUR (1998) er koncentreret i Tyskland, er det her, de største problemer ligger.
- Følgelig omfatter så godt som alle omstrukturingsforanstaltningerne Tyskland, og det samme gælder alle oplysninger om markedet. I henhold hertil findes der væsentlige holdepunkter for, at markederne for byggeentrepriser rent geografisk ikke rækker ud over de nationale grænser ⁽¹⁾.
- (47) Efter de forelagte oplysninger er efterspørgslen efter byggeentrepriser i Tyskland gået konstant tilbage siden 1995. Hovedårsagen til denne udvikling var den kolossale stigning i byggeaktiviteten, der fandt sted i de nye delstater som følge af den stigende efterspørgsel efter foreningen. Markedet har siden 1995 været kendetegnet ved en stagnerende efterspørgsel som følge af for stort et udbud af byggeentrepriser. For 2000 skønnedes væksten på det indenlandske marked efter det af Tyskland oplyste til 1 %. Den detaljerede omstrukturingsplan fra februar 2000 indeholder ligeledes en markedsundersøgelse respektive -analyse, hvori der forudses en stagnation i sektoren på lang sigt. De frelagte tal viser for perioden 1999 til 2005 en skønnet vækst i investeringerne på i gennemsnit 1,3 %, hvor der for 2000 derimod regnes med en realvækst på ca. 2 %.
- (48) På grundlag af de forelagte tal kan det tyske byggeerhverv anses for at være en sektor med overkapacitet. Tyskland peger dog på, at kapaciteten i byggesektoren, i modsætning til forarbejdningsindustrien, ikke består af produktionshaller og fabriksanlæg, men derimod næsten udelukkende af de ansatte og i mindre grad af mobile apparater og maskiner, der for det meste er leaset. Kapacitetsudnyttelsen kan derfor — om overhovedet — kun måles i produktivitet pr. beskæftiget i byggesektoren. Af de fremlagte estimerede værdier fremgår det, at produktiviteten pr. beskæftiget i byggesektoren i de gamle delstater ligger ca. 8 til 10 % under det bedste år 1994/95, og i de nye delstater ca. 20 % under dette år.
- (49) Tyskland har inden for kerneområdet afgrænset tre relevante markedssegmenter, som fortæller noget om Holzmanns fremtidige strategi: et segment for store projekter, et segment for mellemstore projekter og et segment for små byggeprojekter (se også betragtning 38).
- (50) Det forekom at være udpræget vanskeligt for Tyskland at lægge talmateriale eller blot skønsmæssige tal frem for markedsvolumen, for Holzmanns stilling i disse tre segmenter og for følgerne af omstrukturen på virksomhedens position på markedet. Udgangspunktet er, at Holzmann for byggesektoren som helhed i de senere år er gået fra en anden- ned til en tredjeplads efter Hochtief og Walther-gruppen. Det samme gælder for kerneområdet, hvor Holzmann muligvis endog kun er den fjerdestørste udbyder. Tyskland kunne kun komme med grove skøn over markedsandelene. For hele byggebranchen og for kerneområdet blev andelen skønnet til ca. 2 til 3 %.

⁽¹⁾ Disse holdepunkter støtter sig på analyser fra fusionskontrolområdet. Tyskland henviste til Bundeskartellamts beslutning (1995) om den dengang planlagte fusion mellem Holzmann og Hochtief, se *Wirtschaft und Wettbewerb* 1995, s. 515; se tillige beskrivelsen af *Bank Austria/Creditanstalt-fusionen*, EFT C 160 af 27.5.1997, s. 4; betragtning 84, 85 og 86.

Opdelt på segmenter fremlagde Tyskland følgende skøn: mindre end 1 % for små byggeprojekter, 3 til 4 % i det mellemstore segment og 4 til 5 % for de store projekter. Omsætningen i kerneområdet menes at være faldet i 2000 med 16 % og i 2001 med yderligere 22 %. I markedssegmentet for små byggeprojekter skal nedgangen i samme tidsrum have udgjort 25 respektive 50 %, i det mellemstore segment 35 respektive 23 %. I segmentet for store projekter menes omsætningen skønsmæssigt at være steget med 30 % i 2000 og for 2001 være nogenlunde stabil eller let vigende.

- (51) Tyskland har ligeledes udførligt gjort rede for virkningerne af afhændelserne på andre områder af byggemarkedet. Holzmann vil gennem den netop planlagte afhændelse af Deutsche Asphalt trække sig ud af vejbyggeri og asfaltproduktion i Tyskland. Deutsche Asphalt er en af de førende virksomheder på dette område med mere end 2 500 ansatte og en omsætning på omkring 300 mio. EUR. Desuden skal stålkonstruktionsaktiviteterne i Lavis (omsætning 7 mio. EUR i 2000) afvikles, og andelen på 50 % af entreprenørvirksomheden Möbius (omsætning 62 mio. EUR) frasælges. Desuden vil aktiviteterne i Scheu und Wirth inden for varme-, ventilations- og luftkonditioneringsteknik (omsætning p.t. 91 mio. EUR) blive skåret drastisk ned (reduktion på ca. 1/3 og en sammenlægning med HIG, Facility Management), ligesom aktiviteterne i Sydtykland i Franki, der opererer inden for særlig anlægsvirksomhed, lukkes ned. Desuden er mange små nicheområder, såsom geofysik eller specialiseret ingeniørvirksomhed, ved at blive eller er allerede opgivet.
- (52) For så vidt angår andre medlemsstater, har Holzmann trukket sig helt ud af Frankrig (omsætningen i Nord France i 1999 androg ca. 5 mio. EUR) og Spanien (PH-Iberica med en omsætning på 80 mio. EUR i 1999). Desuden blev et af de to østrigske datterselskaber (Held & Francke med en omsætning på 83 mio. EUR) solgt fra, og det samme var tilfældet for et af de to nederlandske virksomheder (Hillen und Roosen med en omsætning på 102 mio. EUR).
- (53) Det fremgår endvidere af en af Tyskland fremsendt kvantitativ analyse af de sociale og økonomiske konsekvenser af virksomhedens forsvinden sammenholdt med de økonomiske og sociale følger af gennemførelsen af omstrukturingsplanen, at der i konsekvens af omstruktureringen allerede er blevet ca. 6 000 færre arbejdspladser i koncernen og ca. 2 050 færre arbejdspladser hos underentreprenørerne. Til sammenligning ville en insolvensbeskyttelse have været forbundet med en bety-

deligt større risiko (efter de foreliggende oplysninger stammer ca. 2/3 af Holzmanns omsætning fra underentreprenører). Efter oplysninger fra Tyskland ville ca. 37 500 arbejdspladser blive berørt i konsekvens af efterfølgende konkurser blandt underentreprenørerne⁽¹²⁾. Derudover blev det forklaret, at der ved en insolvensbeskyttelse i det mindste for en tid formodentligt var blevet bevaret et (ikke nærmere præciseret) antal arbejdspladser hos selve Holzmann som følge af oprettelsen af selvstændige selskaber. Hvis alle aktiviteter blev afviklet, ville imidlertid ikke alene samtlige arbejdspladser i Holzmann gå tabt, men et stop for samtlige byggeprojekter ville også have ganske betydelige økonomiske skadevirkninger for samtlige partnervirksomheder og underentreprenører.

Begrænsning af støtten til det strengt nødvendige minimum

- (54) Der blev under sagen fremlagt oplysninger om støttens nødvendighed og gjort rede for, hvorfor forhandlingerne mellem kreditorbankerne var slået fejl forinden, og disse oplysninger blev underbygget på møder med repræsentanterne for de tyske myndigheder og af de tre store kreditorbanker i februar og marts 2001. I henhold hertil var de 20 vigtige kreditorbanker ganske vist i princippet blevet enige om omstrukturingsplanen, men ikke om de enkelte bankers bidrag til finansieringen heraf. Dette dødvande førte til, at der den 23. november 1999 blev ansøgt om insolvensstøtte. Uoverensstemmelserne beroede i hovedsagen på forskellige interesser hos Deutsche Bank som den største medejer, og de øvrige banker, der blot var kreditorer. Derfor var der nogle banker, der ikke var indforstået med at deltage i kapitalforhøjelsen. Deutsche Bank satte til sidst sin andel betragteligt i vejret, men det var ikke tilstrækkeligt til at dække hele finansieringen, hvilket gjorde en ansøgning om insolvensbeskyttelse uundgåelig.
- (55) Denne manglende finansieringsdækning skyldtes efter det af Tyskland oplyste først og fremmest yderligere risici på over 141 mio. EUR (inklusive stilstandskostninger), som var opstået som følge af, at faren for insolvens steg dag for dag. Den fulde finansiering blev opnået gennem forbundsregeringens tilsagn om at yde den omtalte støtte, således at ansøgningen om insolvensbeskyttelse kunne trækkes tilbage den 24. november 1999.
- (56) Der blev ligeledes eftersendt detaljerede oplysninger om de statsejede bankers deltagelse i konsortiet af de vigtigste kreditorbanker og om princippet om »value at risk«. I henhold hertil deltog der ni statsejede banker i kreditor-konsortiet med et samlet bidrag i størrelsesorden 26 % (kapitalforhøjelse) respektive 33 % (konsortialkredit). De enkelte kvoter blev for samtlige kreditinstitutters vedkommende — statsejede som private — beregnet på grundlag af deres respektive andele af de udestående fordringer. Deutsche Bank overtog som største aktionær en højere andel. Tyskland fremlagde derudover dokumenter, hvoraf fremgår de udestående fordringer samt de på grundlag heraf beregnede bidrag.

⁽¹²⁾ Dette skøn indeholdt bestemte grader af risikosandsynlighed for forskellige kategorier af underentreprenører i forhold til den omsætning, de har haft med Holzmann (i absolutte tal samt pro rata).

IV. UDTALELSER FRA ANDRE INVOLVEREDE PARTER

(57) Efter offentliggørelsen af Kommissionens beslutning om at indlede proceduren fremsatte en konkurrent en udtalelse, der sammenfattes i det følgende: Støtten skaffede Holzmann en konkurrencefordel, selv om virksomheden gennem sine dumpingpriser selv var skyld i sine vanskeligheder, hvorimod andre virksomheder ikke kunne drage nytte af statsstøtte. Støtten satte Holzmann i stand til at videreføre sin dumpingrispolitik. Nedskæringen af medarbejderstaben, der var tænkt som en modydelse for tildeling af støtten, blev opnået gennem afhændelse af datterselskaber, hvorimod arbejdstiden blev sat i vejret i de resterende datterselskaber, således at virkningen af reduktionen blev udlignet. Endelig kunne man ikke med tanke på de statsejede bankers deltagelse i kreditor-kon-sortiet udelukke, at dette udgjorde en yderligere (skjult) støtte.

V. TYSKLANDS REAKTION PÅ KOMMENTARERNE FRA ANDRE INTERESSEREDE PARTER

(58) Tyskland besvarede bemærkningerne som følger: Statsstøtten og medarbejderbidraget var af begrænset varighed og kunne derfor ikke give virksomheden nogle konkurrencefordele eller påvirke dens prispolitik. Desuden havde Holzmann givet tilsagn om ikke at bruge denne støtte i konkurrenceøjemed. Derudover planlagde Holzmann at trække sig ud af markedet for små projekter, at skære entreprenørvirksomheden ned i perioden fra 1998 og 2001 med 39 % og at reducere medarbejderstaben med hele 49 %. De statsejede banker var i lighed med de private banker Holzmanns kreditorer og hørte dermed til de vigtigste banker («Core-Banken»), som deltager i omstruktureringens foranstaltningerne i forhold til deres andel af »value at risk«. Det var ikke at betragte som statsstøtte.

VI. NYE KREDITTER FRA KONSORTIALBANKERNE OG FRA KfW

(59) Konsortialkreditte skulle være tilbagebetalt senest den 30. november 2000. I sommeren 2000 blev det imidlertid klart, at planen ikke kunne overholdes på dette punkt, hvilket først og fremmest skyldtes, at de planlagte afhændelser af bygninger og grunde ikke kunne gennemføres på den måde, der var planlagt og inden for den fastsatte frist. På grund af uenighed mellem Holzmann og bankerne om værdien af aktiverne, blev »Afsæt Dal« væsentligt reduceret i omfang, og Holzmann kan nu selv afsætte adskillige projekter direkte. Afhændelserne af de pågældende aktiver tager derfor mere tid end planlagt. Samtidig blev også SpA's strukturer ændret, og nogle projekter blev fjernet, mens andre blev tilføjet og gennemførelsen udskudt. Også afhændelsen af Tausan-anlage trak i langdrag.

(60) Oven i problemet med at sælge aktiverne som planlagt kom den yderligere omstændighed, at den anmeldte støtte ikke kunne udbetales på grund af Kommissionens igangværende undersøgelse.

(61) Derfor måtte fristen for indfrielsen af konsortialkreditte på 511 mio. EUR (1 mia. DEM, »konsortialkredit I«) forlænges. Desuden var der planlagt en yderligere kredit på 63,9 mio. EUR (125 mio. DEM), som skulle stilles til rådighed af KfW.

(62) Kommissionen blev den 31. august 2000 gjort bekendt med disse planer og sendte allerede samme dag en anmodning om at afgive oplysninger. Tyskland meddelte i sin svarskrivelse af 11. september 2000 rentesatsen på det planlagte lån (2,95 % over Euribor) provisionen (0,5 % p. a.) samt den væsentligste yderligere betingelse, der er knyttet til princippet om rangorden: lånet må kun anvendes, hvis alle andre kreditrammer er opbrugt og tilbagebetales efter rangorden. En forlængelse af konsortialkredit I med et beløb på mindst 95 mio. EUR (185 mio. DEM) blev nævnt som forudsætning for at yde dette lån.

(63) Da det ikke klart fremgik, fra hvornår disse foranstaltninger skulle være gældende, og hvordan det nøjagtige forhold mellem konsortialkreditte og KfW-kreditte med hensyn til træk og afvikling ville se ud, udbad Kommissionen sig ved brev af 20. september 2000 og 22. november 2000 yderligere oplysninger, som Tyskland besvarede (se betragtning 7). Desuden fandt der den 19. oktober 2000 en samtale sted mellem Kommissionen, repræsentanter for de tyske myndigheder, KfW og Holzmanns rådgivere. Kreditaftalerne blev fremlagt den 8. januar 2001, og de endelige svar blev modtaget den 10. januar 2001. I henhold hertil trådte følgende finansielle omstruktureringens foranstaltninger i kraft med virkning fra den 1. december 2000:

a) Afviklingen af konsortialkredit I blev forlænget, dvs. tilbagebetalingen af det trukne beløb (171 mio. EUR) var nu fastsat til den 31. januar 2001 ⁽¹³⁾.

b) Konsortialbankerne stillede en ny konsortialkreditlinje («konsortialkredit II») på 256 mio. EUR (500 mio. DEM) til rådighed indtil den 29. november 2001, renten er 2,95 % over Euribor, tilsagnsprovisionen udgør 0,5 % p. a.

c) KfW stillede en kreditlinje på 63,9 mio. EUR (125 mio. DEM) til rådighed (KfW II) indtil den 29. november 2001 med en rente og provision i samme størrelsesorden som ved konsortialkredit II.

⁽¹³⁾ Efter de seneste oplysninger, der fremkom den 15. marts 2001, skulle tilbagebetalingen af konsortialkredit I — på grund af yderligere forsinkelser ved afhændelsen af aktiver — være endeligt afsluttet den 16. marts 2001.

Andre eksisterende kreditrammer blev desuden yderligere forlænget frem til den 29. november 2001, for så vidt de ikke indgik i arrangementet med konvertible overskudsbeviser.

hovet og afhænger af den planmæssige gennemførelse af omstruktureringsforanstaltningerne.

VII. VURDERING AF STØTTEFORANSTALTNINGERNE

(64) Begge kreditter, konsortialkredit II og KfW II, er direkte indbyrdes forbundne: der kan kun trækkes på KfW II, når de øvrige kreditter er opbrugt (rangordensprincippet). Afviklingen sker fortløbende gennem afhændelse af aktiver (Afset Dal og egen afsætning) og proportionelt med konsortialkredit II. Når trækket på konsortialkredit II udgør 95 mio. EUR (185 mio. DEM) eller derunder, afvikles KfW-lånet forlods. Op til 95 mio. EUR nedbringes konsortialkredit II med den enkelte tilbagebetaling. Under alle omstændigheder skal den senest den 31. marts 2001 nedbringes med 51 mio. EUR og senest den 30. juni med yderligere 128 mio. EUR; disse reduktioner træder automatisk i kraft, hvis de ikke allerede inden da er opnået gennem afvikling på basis af salgsprovenuet. Nedbringelsen af KfW II foregår på tilsvarende måde, hvis disse ekstraordinære omstændigheder foreligger. Under normale forhold kan hele kreditlinjen under KfW II udnyttes frem til den 30. oktober 2001 og skal være endeligt tilbagebetalt senest den 29. november 2001.

(67) Støtteforanstaltningerne er egnede til at forbedre PH AG's finansielle situation. Virksomheden er sammen med datterselskaberne en af de største udbydere af byggeentrepriser i Tyskland, som tegner sig for 85 % af virksomhedens samlede aktiviteter i Fællesskabet på ca. 4 mia. EUR (koncern, 1998). Philipp Holzmann-koncernen har også betydelige aktiviteter i andre medlemsstater, som f.eks. Nederlandene og Østrig, samt tidligere i Spanien og Frankrig. Efter omstruktureringen vil virksomheden i Europa, ud over Tyskland, først og fremmest være aktiv i Østrig. De pågældende foranstaltninger vil sandsynligvis få virkninger for konkurrenterne i Tyskland og andre medlemsstater og således fordreje eller true med at fordreje konkurrencevilkårene i et omfang, der påvirker samhandelen mellem medlemsstaterne.

Det efterstillede lån fra KfW og statsgarantien

(65) Efter Tysklands fortolkning udgør KfW II ikke støtte. De for kreditrammen gældende betingelser er efter forbundsregeringens opfattelse markedskonforme, idet renten svarer til renten på konsortialkredit II fra kredit-orbankerne, og risikoen er mindre for KfW II på grund af rangordensprincippet. Tyskland har ligeledes fremlagt et brev fra ABN AMRO Bank til Holzmann, hvoraf det fremgår, at en rente på 2,95 til 3,5 % over Euribor for et lån til et selskab »uden rating« for en udækket kredit findes at være markedskonform. Desuden fremførte Tyskland, at KfW II ikke — som det efterstillede lån — blev ydet til fordel for Forbundsrepublikken Tyskland (»Zuweisungsgeschäft«), men derimod blev bevilget af den kommercielle del af KfW. Desuden blev det i en skrivelse fra Tyskland af 10. januar 2001 fremført, at KfW II skulle bruges til finansiering af den »normale drift«, hvorimod den anmeldte støtte, f.eks. den mod garanti ydede kredit, skulle støtte en kriseramet virksomhed i dens omstrukturerings fase.

(68) KfW er en statsejet bank, som skal yde det efterstillede lån »under hensyntagen til Forbundsrepublikken Tysklands interesser«. Ligeledes ydes statsgarantien af forbundsregeringen, således at begge foranstaltninger skal anses for at udgøre statsstøtte eller støtte, som ydes ved hjælp af statsmidler i medfør af EF-traktatens artikel 87, stk. 1:

(69) Denne vurdering har Tyskland ikke bestridt i dens bemærkninger til indledningen af proceduren i EF-traktatens artikel 88, stk. 2. Kommissionen bekræfter den opfattelse, den gav udtryk for i forbindelse med indledningen af proceduren EF-traktatens artikel 88, stk. 2.

Den af KfW ydede kreditlinje

(66) I præamblerne til KfW II- og konsortialkredit II-aftalerne af 8. januar 2001 henvises der imidlertid utvetydigt til omstruktureringen af Holzmann. Heri anføres det, at »omstruktureringsplan I«, der er gennemført på de væsentligste punkter, og som konsortialkredit I skulle bruges til, blev videreført og tilpasset på baggrund af den i mellemtiden opståede udvikling, og at denne videreførte omstruktureringsplan blev præsenteret for bankerne. Begge kreditlinjer skal dække likviditetsbe-

(70) Den af KfW med virkning fra den 1. december 2000 ydede kreditlinje; (»KfW II«), der blev bevilget i forbindelse med bankernes nye konsortialkreditlinje (konsortialkredit II), skal efter Kommissionens opfattelse — modsat Tysklands opfattelse) — ligeledes betragtes som statsstøtte.

(71) Først og fremmest virker Tysklands erklæring om, at KfW II ikke — som det efterstillede lån — var blevet ydet under hensyntagen til Forbundsrepublikken Tysklands interesser (»Zuweisungsgeschäft«), men derimod af den kommercielle del af KfW, ikke overbevisende. Tyskland har ikke fremlagt beviser for, at KfW II skulle være ydet via en eller den kommercielle del af KfW eller for, at der skulle være to klart adskilte områder i KfW.

- (72) Ej heller virker Tysklands begrundelse, nemlig at betingelserne i KfW II skulle være markedskonforme, overbevisende i betragtning af de givne omstændigheder og Holzmanns finansielle situation i efteråret 2000, da de nye kreditlinjer blev forhandlet på plads og endelig blev bevilget.
- (73) Renten og provisionen for KfW II og for konsortialkredit II er ganske vist lig hinanden, og det samme gør sig gældende for betingelserne for tilbagebetaling (dvs. proportional afvikling af begge kreditlinjer ved en udnyttelse af konsortialkredit II på over 95 mio. EUR og ellers forlods afvikling for KfW, men ingen nedbringelse af KfW-kreditlinjen med den enkelte tilbagebetaling). Men de ensartede betingelser beviser imidlertid i sig selv ikke, at den statsejede KfW udviser en adfærd som en markedsøkonomisk rationelt tænkende investor. Det, der er afgørende, er den økonomiske sammenhæng, i hvilken kreditlinjen fra KfW blev ydet. Da det i efteråret 2000 blev klart, at frasalget af bygninger og grunde ikke kunne gennemføres i den påtænkte form og på den påtænkte tid, og da konsortialkredit I derfor ikke kunne tilbagebetales den 30. november 2000, forlængede kreditorbankerne i egen interesse afviklingsfristen for konsortialkredit I samt den nye kreditlinje i konsortialkredit II. Risikoen for at miste deres tilgodehavender i en ny situation med insolvens var stor, hvorfor den videre finansielle støtte til Holzmann ud fra en rationel markedsøkonomisk adfærd var klart det bedste af de to alternativer. I modsætning hertil var KfW på det pågældende tidspunkt ikke kreditor i virksomheden og stod derfor ikke i risiko for at miste sine tilgodehavender. Under disse forhold er bevilling af en kredit, der ikke er sikret (gennem materielle eller immaterielle aktiver eller ved en garanti), ikke i overensstemmelse med en markedsøkonomisk rationelt tænkende investors adfærd. Så vidt Kommissionen er informeret, var der ingen anden uafhængig bank, dvs. en bank der ikke tilhørte kreditor-konsortiet, der tilbød Holzmann AG en kredit; ej heller ABN AMRO.
- (74) Lige så lidt overbevisende er Tysklands forklaring om, at KfW II skulle anvendes til at finansiere den »normale drift« og ikke til omstruktureringen af Holzmann. KfW II- og konsortialkredit II-aftalerne refererer utvetydigt til videreførelsen og tilpasningen af omstruktureringen af Holzmann, og det både i præamblerne og i selve betingelserne, og begge kreditter er med hensyn til trækningsmuligheder, tilbagebetaling og varighed direkte indbyrdes forbundne (se betragtning 63). Derudover har Holzmann brug for likviditet ikke alene til direkte at finansiere omstruktureringens omkostninger, men også for at overleve på markedet i omstruktureringsfasen. På grund af de særlige forhold, der kendetegner byggeindustrien, skal byggeprojekter for de flestes vedkommende forudfinansieres. Efter de Kommissionen foreliggende oplysninger er det nødvendigt med en likviditetsreserve på ca. 15 % af entreprisen. Dette var sigtet med konsortialkredit II og KfW II, idet den oprindeligt planlagte likviditet ikke var til stede i slutningen af 2000, hvilket først og fremmest skyldtes udskydelsen af afhændelsen af aktiver og de oprindeligt planlagte støtteforanstaltninger, der endnu ikke var kommet til udbetaling.
- (75) Følgelig må KfW II karakteriseres som statsstøtte eller støtte, som ydes ved hjælp af statsmidler i medfør af EF-traktatens artikel 87, stk. 1. KfW er et statsejet pengeinstitut; hverken eksistensen af en kommerciel del eller dets uafhængighed af statslige interesser kunne påvises. Desuden stillede KfW kreditlinjen til rådighed for Holzmann i en vanskelig finansiell situation, uden at der forelå en risiko for at miste tilgodehavender, og uden at instituttet forlangte sikkerhed i form af f.eks. materielle eller immaterielle aktiver. I et sådant tilfælde svarer lånet reelt til en subvention⁽¹⁴⁾. Redegørelserne i kreditaftalens præambel samt betingelserne for at trække på og disponere over KfW II er kædet sammen med gennemførelsen af den videreførte og tilrettede omstruktureringsplan. KfW II skal derfor betragtes som en yderligere støtteforanstaltning, der ændrer den anmeldte omstruktureringsplan. Foreneligheden heraf kan — også med hensyn til andre interesserede parter rettigheder og ud fra det forhold, at denne ændring ikke vægter væsentligt i forhold til den samlede omstruktureringsplan totalt betraget — undersøges sideløbende med den anmeldte støtte, der er genstand for proceduren i EF-traktatens artikel 88, stk. 2. Kommissionen konstaterer i denne forbindelse, at Tyskland har fremlagt samtlige forvurderingen af denne yderligere støtteforanstaltning nødvendige oplysninger.
- (76) Med statslån og -garantier til en kriseramet virksomhed er der en iboende risiko for, at beløbet går tabt i tilfælde af en senere konkurs⁽¹⁵⁾. Af PH AG's økonomiske situation slutter Kommissionen, at samtlige lån og garantier i deres helhed skal betragtes som støtte, dvs. 127,8 mio. EUR for de anmeldte, men endnu ikke udbetalte foranstaltninger, og 63,9 mio. EUR for KfW II, der skal tilbagebetales senest den 29. november 2001.
- Støtteforanstaltningernes forenelighed med fællesmarkedet**
- (77) Eftersom støtten ikke blev ydet på grundlag af en godkendt støtteordning, skal Kommissionen undersøge dens forenelighed med fællesmarkedet direkte i medfør af EF-traktatens artikel 87.

⁽¹⁴⁾ Kommissionens meddelelse til medlemsstaterne, EFT C 307 af 13.11.1993, s. 3, betragtning 41.

⁽¹⁵⁾ Kommissionens meddelelse om anvendelsen af EF-traktatens artikel 87 og 88 angående statsstøtte i form af garantier, EFT C 71 af 11.3.2000, s. 14.

(78) I henhold til EF-traktatens artikel 87, stk. 1, bortset fra de i denne traktat hjemlede undtagelser, er statsstøtte eller støtte, som ydes ved hjælp af statsmidler under enhver tænkelig form, og som fordrejer eller truer med at fordreje konkurrencevilkårene ved at begunstige visse virksomheder eller visse produktioner, uforenelig med fællesmarkedet i det omfang, den påvirker samhandelen mellem medlemsstaterne.

(79) EF-traktatens artikel 87 tillader imidlertid undtagelser fra princippet om statsstøttes uforenelighed med fællesmarkedet. Undtagelsesbestemmelserne i henhold til EF-traktatens artikel 87, stk. 2, kunne begrunde støttens forenelighed med fællesmarkedet. De undersøgte støtteforanstaltninger kan imidlertid hverken betragtes som støtte af social karakter til enkelte forbrugere (litra a) eller som støtte, hvis formål er at råde bod på skader, der er forårsaget af naturkatastrofer eller af andre usædvanlige begivenheder (litra b), ej heller som støtteforanstaltninger for økonomien i visse dele af Forbundsrepublikken Tysklands områder (litra c). Disse undtagelser finder derfor ikke anvendelse i det foreliggende tilfælde.

(80) Med tanke på undtagelsesbestemmelserne i EF-traktatens artikel 87, stk. 3, litra b) og d), skal det konstateres, at støtten ikke fremmer virkeliggørelsen af vigtige projekter af fælleseuropæisk interesse eller afhjælper en alvorlig forstyrrelse i en medlemsstats økonomi, og heller ikke kan betragtes som støtte til fremme af kulturen og bevarelse af kulturarven, og heller ikke fremviser relevante karakteristika.

(81) Følgelig undersøger Kommissionen støtteforanstaltningerne på grundlag af undtagelsesbestemmelserne i EF-traktatens artikel 87, stk. 3, litra c). Kommissionen støtter sin vurdering af støtte til fremme af udviklingen af visse erhvervsgrøner eller økonomiske regioner, når den ikke ændrer samhandels vilkårene på en måde, der strider mod den fælles interesse, på gældende Fællesskabsrammebestemmelserne. Efter Kommissionens opfattelse er det i det foreliggende tilfælde kun Fællesskabets rammebestemmelser for statsstøtte til redning og omstrukturering af kriseramte virksomheder, der finder anvendelse som rammebestemmelser⁽¹⁶⁾. Kommissionen er derudover af den opfattelse, at de beskrevne støtteforanstaltninger bidrager til at finansiere virksomhedens omstrukturering og derfor skal betragtes som omstrukturingsstøtte.

(82) I henhold til rammebestemmelserne kan omstrukturingsstøtte kun tillades, når den ikke strider mod den fælles interesse. Kommissionens godkendelse af støtte er knyttet til visse forudsætninger i rammebestemmelserne, der undersøges nedenfor.

Virksomheden skal være støtteberettiget

(83) Kommissionen finder det påvist i tilstrækkelig grad, at PH AG skal anses for at være en kriseramte virksomhed i medfør af rammebestemmelsernes punkt 2.1. Som beskrevet under betragtning 14, ansøgte virksomheden den 23. november 1999 om insolvensbeskyttelse som følge af meget store tab. Denne ansøgning kunne først trækkes tilbage, da forbundsregeringen den 24. november 1999 bekendtgjorde, at den havde til hensigt at bevilge det efterstillede lån og statsgarantien. Virksomheden var, jf. rammebestemmelsernes punkt 2.1, fortsat kriseramte, da den statsejede KfW den 1. december 2000 stillede en yderligere kreditlinje til rådighed. På dette tidspunkt var virksomheden fortsat i gang med at gennemføre omstrukturingsplanen. På grund af forsinkelser i forbindelse med visse foranstaltninger, såsom Afset Dal og andre afhændelser, samt det forhold, at den anmeldte støtte ikke var til rådighed, kunne Holzmann ikke indfri konsortialkredit I rettidigt og fik behov for yderligere likviditet.

(84) Omstruktureringen af Holzmann bliver primært finansieret af egne midler (som f.eks. afhændelse af aktiver og datterselskaber og en kraftig beskæring i antallet af medarbejdere og regionale kontorer) og af aktionærerne og kreditorerne. Det blev i tilstrækkeligt omfang påvist, at den resterende støtte, der blev dækket gennem de pågældende beløb, ikke yderligere ville blive overtaget af aktionærerne og kreditorerne (betragtning 54 og 115).

Genoprettelse af virksomhedens rentabilitet

(85) For at der kan ydes støtte, skal der i henhold til rammebestemmelsernes punkt 3.2.2, litra b), iværksættes en omstrukturingsplan, der skal godkendes af Kommissionen, for al individuel støtte, og som skal undersøges med henblik på dens egnethed til genoprettelse af virksomhedens rentabilitet.

(86) Kommissionen har støttet sin vurdering på oplysningerne fra Tyskland, bl.a. på den detaljerede plan for de enkelte omstrukturingsforanstaltninger, de prognosticerede resultatopgørelser for de kommende fem år, scenarie- og risikoanalyserne, analysen af de strukturelle underskud, der ligger til grund for problemerne, samt omkostningerne ved de planlagte omstrukturingsforanstaltninger (se betragtning 33 ff). De konklusioner, som Kommissionen har draget af sin analyse, blev bekræftet ved et responsum fra et uafhængigt konsulentfirma.

(87) Kommissionen støttede sig i sin vurdering desuden på oplysningerne fra Tyskland om den løbende gennemførelse af omstrukturingsplanen og om ændringerne af de enkelte foranstaltninger, herunder tidsplanen for visse afhændelser, som i december gjorde det nødvendigt at yde de to yderligere kreditlinjer (konsortialkredit II og KfW II).

⁽¹⁶⁾ Se betragtning 21 og fodnote 7.

- (88) Efter Kommissionens opfattelse indeholdt den detaljerede omstrukturingsplan, i den form den var aftalt af kreditorbankerne i februar 2000, nedenfor beskrevne foranstaltninger, der i deres helhed var og er egnede til at genoprette virksomhedens rentabilitet på lang sigt. De væsentlige foranstaltninger vedrører næsten udelukkende Tyskland (bortset fra afhændelsen af datterselskaber i andre medlemsstater, se betragtning 110), således at vurderingen af omstrukturingsplanen primært er relateret til Tyskland.
- (89) Set i lyset af hovedårsagerne til tidligere tiders fejlslagne udvikling hos Holzmann (se betragtning 34) giver de væsentligste foranstaltninger, som f.eks. den drastiske nedskæring af medarbejdertallet og i konsekvens heraf byggeaktiviteten, tilbagetrækningen fra det risikofyldte projektudviklings-/projektstyringsområde, opgivelsen eller neddrogningen af de områder, der ikke hører til kerneområdet, bedre interne kontrolmekanismer og en slankning af strukturerne i den interne organisation og kapitalinteresserne, god mening, når virksomhedens rentabilitet skal genoprettes, og fortidens fejl undgås. De operationelle forbedringer skyldes interne foranstaltninger og omfatter opgivelsen af tabsgivende aktiviteter. Samtlige foranstaltninger må derudover anses for at være bæredygtige og er allerede for de flestes vedkommende blevet gennemført.
- (90) De finansielle foranstaltninger var nødvendige og passende for dels at afværge i insufficiensen (insolvensårsag) i slutningen af 1999 og dels at finansiere omstruktureringen af Holzmann.
- (91) Nogle af de oplysninger, der var indeholdt i den oprindelige plan, var imidlertid allerede fra begyndelsen for optimistiske. Og atter andre udviklingsmønstre var det ikke realistisk at forudse i slutningen af 2000. For det første var tidsplanen for afhændelsen af bygninger og grunde (Afset Dal og SPA), for så vidt angik i aftalernes struktur, allerede fra begyndelsen urealistisk, fordi det allerede på forhånd var givet, at der ville opstå stridigheder om prisen mellem bankerne i deres egenskab af formidlere og kreditorer.
- (92) For det andet forekom de beregnede operationelle overskudsmargener i driftsplanen at være for optimistiske set i lyset af de relativt dårlige udsigter for udviklingen på det tyske byggermarked. I den oprindelige omstrukturingsplan var der kalkuleret med en vækst i investeringerne i den tyske byggesektor på ca. 2 % for 2000. Det var på tidspunktet for udarbejdelsen af planen ikke muligt at forudse den reelle nedgang⁽¹⁷⁾, men det ville nok have været et mere forsigtigt skøn med en vækst på 0-1 %, således som det blev prognosticeret af eksterne brancheundersøgelser⁽¹⁸⁾. Den operationelle rentabilitet var således kalkuleret for optimistisk allerede i den oprindelige plan. Holdt op imod den faktiske økonomiske udvikling i byggesektoren, der havde en negativ virkning på de datterselskaber, der allerede var i en dårlig forfatning, var en gennemførelse af planen umulig. Fire datterselskaber (HIG, Kemmer, Franki, Lavis) kunne ikke frasælges som oprindeligt planlagt, tre af dem må i mellemtiden selv omstruktureres, og det fjerde (Lavis) må lykkes, hvorfor omkostningerne bliver højere end forventet.
- (93) For det tredje tager også gennemførelsen af foranstaltninger, f.eks. de planlagte omkostningsreduktioner og en bedre og hurtigere afvikling af fordringer, realistisk set længere tid end planlagt. Desuden skal det betænkes, at de faktiske tab i 1999 lå 153 mio. EUR over skønnet ved udarbejdelsen af den oprindelige omstrukturingsplan.
- (94) Endelig var den anmeldte støtte ikke tilgængelig på grund af Kommissionens endnu ikke afsluttede undersøgelse i 2000.
- (95) På grund af denne udvikling og navnlig de fejlslagne planlagte afhændelser af aktiver kunne konsortialkredit I ikke blive tilbagebetalt i november 2000, og den planlagte tilførsel af likviditet kunne heller ikke gennemføres som forventet. Derfor og på grund af, at støtten ikke var tilgængelig, blev der foretaget følgende væsentlige ændringer i planen: forlængelse af konsortialkredit I (afvikling) og bevilling af nye kreditlinjer, inklusive KfW II (se betragtning 63), direkte afsætning af en væsentlig del af de oprindeligt i Afset Dal medtagne projekter samt omstrukturering af SPA til afhændelse af de andre projekter. Desuden skal der på grund af den økonomiske udvikling i byggesektoren lukkes yderligere regionale kontorer, hvilket vil føre til nedlæggelse af 300 arbejdspladser ekstra. Ligeledes blev planerne om afhændelse, lukning og slankning af datterselskaber gjort mere konkrete, bl.a. er der planlagt større afhændelser end i den oprindelige plan (se betragtning 37).
- (96) På basis af de udførlige oplysninger om ændringerne, der blev fremsendt under undersøgelserproceduren i EF-traktatens artikel 88, stk. 2, kan Kommissionen tage hensyn til disse tilpasninger i sin vurdering. Den kommer til det resultat, at ændringerne er baseret på nu mere realistiske antagelser og i det nødvendige omfang tager højde for den faktiske udvikling.
- (97) Kommissionen tager til efterretning, at de fleste af de planlagte foranstaltninger blev gennemført som planlagt, og at virksomheden gør alt, hvad der står i dens magt for at gennemføre de resterende foranstaltninger, navnlig afhændelsen af yderligere aktiver og datterselskaber. Den planlagte reduktion i Holzmanns omsætning i den tyske kerneforretning med ca. 16 % i 2000 og yderligere 22 % i 2001 er nødvendig for genoprettelsen af rentabiliteten og er først og fremmest begrundet i den gradvise afvikling af urentable aktiviteter, f.eks. segmentet med mange små projekter.

⁽¹⁷⁾ Statistikker for resultaterne for 2000 var endnu ikke tilgængelige, dog er der ingen tvivl om, at investeringerne faldt kraftigt i 2000 (et fald på 3,0 % efter et skøn i Wochenbericht 01/2001 fra Deutsches Institut der Wirtschaft (DIE), tabel 7).

⁽¹⁸⁾ Se eksempelvis estimater på 0,2 % i DIE's Wochenbericht 43/1999 (tabel 2.2).

- (98) Kommissionen er bekendt med det forhold, at Holzmann-koncernen ikke vil opnå det oprindeligt planlagte positive resultat, og ej heller et nulresultat⁽¹⁹⁾. Dette var alligevel også selv ud fra de mest positive betragtninger et ærgerrigt mål, og lod sig i betragtning af den negative udvikling i den tyske byggeindustri i 2000 næppe realisere. De to filialer, der i særlig grad var ramt af denne udvikling bliver nu lukket. Den økonomiske udvikling i 2000 synes sammen med de omtalte forsinkelser i nogle af foranstaltningerne og de højere omkostninger ved omstruktureringen af datterselskaber skønsvist at have forårsaget et driftstab for koncernen på over 170 mio. EUR, hvilket skal have medvirket til udstrømningen af likvide midler⁽²⁰⁾. Kommissionen kommer på grundlag af de tilgængelige skøn frem til den opfattelse, at virksomhedens likviditetsreserve for 2001 nok vil være knap. Ikke desto mindre skulle likviditeten, så vidt den er informeret, være tilstrækkelig, forudsat at byggeindustriens økonomiske situation ikke yderligere påvirker driften negativt, at de resterende omstrukturingsforanstaltninger — navnlig afhændelsen af aktiver og datterselskaber — kan gennemføres hurtigt, og endelig at den anmeldte støtte bliver tilgængelig. I denne forbindelse konstaterer Kommissionen, at udviklingen i 2001 vil være af afgørende betydning.
- (99) I sin bedømmelse og holdt op mod kriterierne i rammebestemmelserne kommer Kommissionen til den konklusion, at de allerede gennemførte og de planlagte omstrukturingsforanstaltninger er fornuftige, sammenhængende og principielt relevante, således at Holzmann kan genoprette rentabiliteten på lang sigt, forudsat at det lykkes virksomheden at gennemføre de afgørende frasalg og reduktioner hurtigt og således overleve på kort sigt.
- (101) Ifølge den af Tyskland under proceduren fremlagte komparative analyse har omstrukturingsforanstaltningerne ført til et tab af ca. 6 000 arbejdspladser direkte hos Holzmann selv og hos selskabets datterselskaber og til tab af ca. 2 050 arbejdspladser hos underentreprenører, hvorimod antallet af arbejdspladser, der ved insolvens ville gå tabt direkte hos Holzmann — i det mindste på kort sigt — ville have nået en tilsvarende størrelse, men samtidig ville mere end 35 000 arbejdspladser derudover være mistet som følge af konkurser hos underentreprenører i kølvandet heraf. Dette sammenlignende scenario finder Kommissionen mere realistisk end Holzmanns fuldstændige »forsvinden« med et potentielt tab på 55 000 til 60 000 arbejdspladser, således som det i oprindeligt blev fremlagt.
- (102) Det anslåede store antal mistede arbejdspladser hos underleverandører synes i insolvens-scenariet dog at være overdrevet, da eksempelvis selv underentreprenører, der kun afvikler en mindre del af deres forretninger med Holzmann (f.eks. 7,5 % eller derunder) medtages i beregningen, selv om der kun er en lille konkursrisiko (en sandsynlighed på 10 % eller derunder). Tesen om, at underentreprenører i tilfælde af Holzmanns insolvens ville være blevet revet endnu mere med i faldet end ved den igangværende omstrukturering, virker imidlertid overbevisende. For det første tegner underentreprenører sig for mere end to tredjedele af byggeentrepriserne i Holzmann. For det andet er det nødvendigt at forudfinansiere byggeprojekter i betydeligt omfang, og netop mindre virksomheder råder normalt ikke over store likviditetsreserver. Bliver en stor virksomhed udsat for en insolvensprocedure, kan det let få en dominoeffekt. Kommissionen er således enig med forbundsregeringen i, at der er kædet økonomiske og sociale fordele sammen med virksomhedens overlevelse.

Forhindring af urimelig konkurrencefordrejning

- (100) Principielt skal konkurrencefordrejninger, i henhold til rammebestemmelsernes punkt 3.2.1, opvejes af fordelene ved at holde virksomheden i live (specielt hvis det fastslås, at nettovirkningen af afskedigelserne som følge af virksomhedens konkurs og virkningerne for leverandørerne vil forværre de lokale, regionale eller nationale beskæftigelsesproblemer) og eventuelt af tilstrækkelige modydelse til konkurrenterne.
- (103) I henhold til rammebestemmelsernes punkt 3.2.2, litra c), bør der træffes foranstaltninger for mest muligt at afbøde støttens skadelige virkninger for konkurrenterne. Denne betingelse indebærer oftest en begrænsning eller reduktion af den stilling, som virksomheden kan indtage på sit (sine) marked(er), der skal stå i forhold til støttens konkurrencefordrejende virkning og specielt skal stå i forhold til virksomhedens relative vægt på dens marked eller markeder.

⁽¹⁹⁾ Holzmann selv har den 14. marts 2001 annonceret et estimeret koncerntab på ca. 50 mio. EUR for 2000, hvilket skyldes den vedvarende recession i den tyske byggeindustri, forsinkelserne ved afhændelsen af anlæg samt de uventet høje omstrukturingsomkostninger i nogle tyske datterselskaber.

⁽²⁰⁾ Kommissionen måtte støtte sin vurdering på driftsplanen og på månedsrapporterne til kreditorbankerne. Tallene i disse bilag synes at stamme fra forskellige kilder i koncernen og skal derfor tages med et gran salt. Kommissionens ressourcer rakte ikke til en egentlig revision, selv ikke med hjælp af konsulenter. Den årlige revisionsberetning for 2000 forelå endnu ikke, men selv med denne ville der fortsat kunne herske uklarhed om de faktiske driftsresultater, afhængigt af hensættelserne og regnskabstallene.

(104) Størrelsen af den anmeldte støtte på 127,8 mio. EUR er lille (mindre end 10 %) i forhold til den samlede finansielle pakke på næsten 2 mia. EUR, der er nødvendig for at genoprette virksomhedens rentabilitet. Dette forhold ændrer sig heller ikke nævneværdigt, selv om KfW II-støtten på 63,9 mio. EUR, der blev ydet i december for et år (se betragtning 113), medregnes. Set på baggrund af omfanget af den samlede finansielle

pakke, der var nødvendig for at genoprette rentabiliteten i virksomheden, er støttebeløbet og den dermed forbundne konkurrencefordrejning relativt beskedne. Foranstaltningerne til begrænsning af virksomhedens stilling på markedet er i forhold hertil betydelige og er efter Kommissionens opfattelse tilstrækkelige til at afbøde de skadelige virkninger for konkurrenterne.

(105) Efter de foreliggende oplysninger lå Holzmann-koncernen i 1998 på en andenplads på det tyske bygge-marked; i 1999 menes virksomheden efter Tysklands vurdering at have ligget på en tredjeplads (med en samlet omsætning på ca. 2,8 mia. EUR). Med hensyn til det af Tyskland definerede kerneområde lå Holzmann med en omsætning på 1,9 mia. EUR i 1999 og skønnet 1,6 mia. EUR i 2000 på tredje- eller sågar endog på fjerdepladsen. Målt på i byggesektorens samlede omsætning (104 mia. EUR i 1999) og kerneområdet (skønnet 92 mia. EUR) kommer virksomheden op på en markedsandel på ca. 2 til 3 % på begge områder. Inden for de tre relevante segmenter i kerneområdet blev Holzmanns markedsandele anslået som følger: mindre end 1 % i segmentet for små projekter, 3-4 % for mellemstore byggeprojekter og 4-5 % i segmentet for store projekter ⁽²¹⁾.

(106) Efter lukning af de regionale kontorer og nedskæringen af medarbejdertallet er det planen, at omsætningen på kerneområdet skal falde med skønnet 16 % i 2000 og med yderligere 22 % i 2001. Der lukkes nu flere regionale kontorer, end det var forudset i den oprindelige plan. Holzmann vil gennemføre en massiv begrænsning af sin stilling på markedet for segmentet for små projekter (omsætningsreduktion med 25 % i 2000 og yderligere 50 % i 2001) og for segmentet for mellemstore projekter (omsætningsreduktion med 35 % henholdsvis 23 %). Den påtænkte vækst i segmentet for store byggeprojekter (omsætningsstigning med 30 % i 2000 og en tilsvarende stigning i 2001), hvor Holzmann ser sin kernekompetence, er af væsentlig betydning for genoprettelsen af virksomhedens rentabilitet.

(107) Desuden vil virksomheden gennem frasalget af Deutsche Asphalt, en af de førende virksomheder på dette område med mere end 2 500 beskæftigede og en omsætning på ca. 300 mio. EUR, trække sig fuldstændig ud af vejbygning og asfaltproduktion. Desuden skal stålkonstruktio-

onsdelen lukkes, og aktieposten på 50 % i anlægsvirksomheden Möbius afhændes (betragtning 51). Også aktiviteterne inden for varme-, ventilations- og luftkonditioneringsteknik skal reduceres kraftigt, og det samme gælder Frankis særlige anlægsvirksomhed i Sydtykland. Samtidig er mange små nicheområder enten allerede opgivet eller vil blive opgivet.

(108) Afhændelserne, lukningerne og slankningerne ligger alle sammen klart over niveauet i den oprindelige plan. Disse foranstaltninger fører trods Holzmanns sideløbende anstrengelser for at sætte produktiviteten i vejret til en betydelig forringelse af dens markedsstilling, således at andres betænkeligheder (se betragtning 57) i så henseende skulle være ryddet af vejen.

(109) I den tyske byggesektor er udbuddet, navnlig som følge af den vedvarende recession i de nye delstater, større end efterspørgslen. Der er imidlertid ikke tale om strukturel overkapacitet i medfør af rammebestemmelsernes punkt 3.2.2, litra c), nr. i), da dette implicit mere går på produktionssektoren end på servicesektorer, hvor det i princippet er langt lettere at tilpasse kapaciteten til markedsforholdene. Kommissionen er enig i Tysklands vurdering af, at byggevirksomheders produktionskapacitet i første række består af arbejdskraft og i mindre omfang af udstyr som f.eks. kraner og gravemaskiner, der i de fleste tilfælde leases. Begge »kapacitetskategorier« er mobile og kan sættes ind igen uden investeringsomkostninger, således at det vil være umuligt med en irreversibel reduktion af denne kapacitet, hvorved den sættes definitivt ud af stand til at producere i hidtidigt omfang. I det foreliggende tilfælde gennemføres kapacitetsnedskæringen imidlertid i overensstemmelse med rammebestemmelsernes punkt 3.2.2, litra c), nr. ii), gennem en massiv afvikling af arbejdspladser i koncernen og ved frasalg af aktiver og datterselskaber.

(110) Langt de fleste foranstaltninger vedrører Tyskland, hvor også årsagerne til tidligere tiders problemer skal findes. Eftersom koncernstrukturen imidlertid, for så vidt angår datterselskaberne og aktivitetsområdet, generelt skal strømlines, har der fundet betydelige frasalg sted også af datterselskaber i Østrig, Nederlandene og Spanien. Holzmann trækker sig fuldstændig ud af Frankrig og Spanien.

⁽²¹⁾ På grund af den bredt formulerede definition af kerneområde kan markedsandelene, specielt med hensyn til segmentet for store projekter, være undervurderet. Der var imidlertid ikke nogen bedre tal eller skøn tilgængelige. I en tidligere skrivelse henviste Tyskland til en afgørelse fra Bundeskartellamt (se fodnote 8), hvori Holzmanns markedsandel i segmentet for store projekter for begyndelsen af 90'erne var sat væsentligt højere (ca. 20 %), men bemærkede i den forbindelse, at andelen selv på grundlag af denne beregning i mellemtiden mindst var faldet til under 15 %. I denne sammenhæng skal det imidlertid erindres, at Bundeskartellamt i sin markedsandelsberegning havde medtaget et relativt lille antal udbydere, og at denne afgørelse da også af denne grund blev ophævet af Kammergericht i 1998 (Kart 3/95, Wirtschaft und Wettbewerb 5/1998).

(111) Efter Kommissionens opfattelse er disse forringelser og afhændelser tilstrækkelige til at afbøde de pågældende støtteforanstaltningers konkurrencefordrejende virkning. I denne sammenhæng tager den også hensyn til, at nedskæringerne i PH AG og afhændelserne, slankningerne og lukningerne af datterselskaber i mellemtiden har antaget et større omfang end oprindeligt planlagt.

Støtten begrænses til et minimum

- (112) Tyskland har efter Kommissionens opfattelse i tilstrækkeligt omfang påvist, at støttens størrelse er begrænset til det strengt nødvendige minimum, så omstruktureringen gennemføres som en funktion af virksomhedens, aktionærernes eller den pågældende koncerns finansielle muligheder. Virksomheden får ikke tilført overskudslikviditet, som den kan misbruge til at udvide kapaciteten.
- (113) Størrelsen af den anmeldte støtte er med 127,8 mio. EUR lille i forhold til konsortialbankernes bidrag til den finansielle pakke på i alt over 90 % (deraf mere end 65 % fra private pengeinstitutter, se betragtning 56). Ser man på de to nye kreditlinjer, der blev ydet i december 2000, andrager støtteforanstaltningen fra KfW II med 63,9 mio. EUR 20 % af det samlede beløb inklusive konsortialkredit II (256 mio. EUR). I forhold til størrelsen af den samlede finansielle pakke udgør støtteforanstaltningerne dog fortsat kun under 10 %. Ganske vist skal den forskellige varighed af enkelte finansielle foranstaltninger tages med i betragtning, hvilket betyder, at støtteforanstaltningernes andel på intet tidspunkt overstiger mere end 15 % af de samtidigt disponible samlede midler.
- (114) Tyskland har ligeledes påvist, at støttens størrelse er begrænset til det strengt nødvendige minimum, der var nødvendigt for at dække de yderligere risici på 141 mio. EUR, der opstod under forhandlingerne i november 1999, og hvori er indeholdt de stilstandsomskostninger, der var forårsaget af den stigende insolvensrisiko. Desuden kan man ikke i lyset af Holzmanns finansielle situation regne med, at der med støtten tilføres virksomheden overskudslikviditet. Støtten vil ikke sætte den støttemodtagende virksomhed i stand til at følge en aggressiv strategi på markedet eller at sætte kapaciteten i vejret. Et sådant misbrug ville heller ikke være foreneligt med støttemodtagerens målsætning om at genoprette rentabiliteten.
- (115) Kommissionen havde i forbindelse med indledningen af proceduren og set i lyset af de af bankerne tidligere førte fejlslagne retnings- og omstrukturingsdrøftelser udbedt sig en mere indgående forklaring fra Tyskland på, hvorfor det skulle være afgørende med et statsinitiativ. Kommissionen konkluderer af Tysklands og kreditorbankernes oplysninger, at i de tidligere forhandlinger ikke var brudt sammen på grund af tvivl om selve omstrukturingsplanen, men mere var udtryk for meningsforskelle med hensyn til bidragene til den finansielle pakke og navnlig de enkelte kreditors andele af kapitalforhøjelsen. Heller ikke efter at sidstnævnte problem var blevet løst, var det lykkedes at få dækket den resterende finansielle manko, bl.a. de ovenfor nævnte yderligere risici. Dermed er det i Kommissionens

øjne i tilstrækkelig grad påvist, at de anmeldte støtteforanstaltninger var nødvendige for at få vedtaget omstrukturingsplanen og få tilført de midler, der var nødvendige for at sætte den i værk i den aftalte form.

- (116) Ydelsen af støtten KfW II sammen med konsortialkredit II blev først og fremmest nødvendiggjort af den fejlslagne Afset Dal og SVP, som den forelå, og fordi den anmeldte støtte ikke var tilgængelig. Målt i forhold til den støttemodtagende virksomheds likviditetssituation på tidspunktet for disse ændringer begrænsede foranstaltningen sig til det strengt nødvendige minimum. Der kan trækkes på kreditlinje KfW II frem til den 30. oktober 2001, men kun for så vidt de øvrige kreditrammer er fuldt udnyttet. Kreditten indfries senest den 29. november 2001. Derfor kan det, selv hvis de konkrete støtteforanstaltninger kortvarigt skulle overlape hinanden, udelukkes, at Holzmann vil få tilført overskudslikviditet.
- (117) Endelig kunne Kommissionen i forbindelse med indledningen af proceduren på grund af den manglende erklæring vedrørende »value at risk« for beregningen af de enkelte kreditorbankers bidrag ikke udelukke, at de statsjede bankers deltagelse stred mod princippet om en markedsøkonomisk rationelt tænkende investor, og følgelig altså havde udgjort en yderligere statsstøtte til virksomheden. Oplysningerne fra Tyskland (se betragtning 56) viser, at de ni statsejede bankers samlede bidrag på 26 % ved kapitalforhøjelsen til 33 % ved konsortialkredit I var tilstrækkeligt. For konsortialkredit II udgjorde det i alt 32 %. Kommissionen kommer på grundlag af de fremlagte oplysninger, herunder de udførlige redegørelser for de udestående fordringer, til det resultat, at de enkelte beløb, der blev opdelt efter størrelsen af »value at risk« på grundlag af de udestående fordringer, blev beregnet ensartet for både private og statsejede banker, og at bidraget til kapitalforhøjelsen blev lavere, fordi Deutsche Bank som største aktionær overtog en større andel. De statsejede bankers deltagelse i konsortiet er således i overensstemmelse med princippet om en markedsøkonomisk rationelt tænkende investor og udgør ikke støtte.

VIII. KONKLUSION

- (118) Kommissionen konstaterer, at de ovenfor beskrevne foranstaltninger skal betragtes som statsstøtte i henhold til EF-traktatens artikel 87, stk. 1. Kommissionen kommer til det resultat, at støtteforanstaltningerne opfylder betingelserne i Fællesskabets rammebestemmelser for statsstøtte til redning og omstrukturering af kriseramte virksomheder og er forenelige med fællesmarkedet i medfør af EF-traktatens artikel 87, stk. 3, litra c). De kan således godkendes —

VEDTAGET FØLGENDE BESLUTNING:

Artikel 1

Den statsstøtte, der udgøres af nedennævnte foranstaltninger til omstrukturering af Philipp Holzmann AG, er forenelig med fællesmarkedet efter EF-traktatens artikel 87, stk. 3, litra c):

- a) et efterspillet lån fra den statsejede Kreditanstalt für Wiederaufbau på 150 mio. DEM (76,7 mio. EUR) og en oprindelig løbetid frem til 30. juni 2001, der kan forlænges med yderligere 12 måneder
- b) en statsgaranti på 100 mio. DEM (51,1 mio. EUR) med en varighed af højst to år

- c) en kreditlinje fra den statsejede Kreditanstalt für Wiederaufbau på 125 mio. DEM (63,9 mio. EUR) gældende frem til den 29. november 2001.

Artikel 2

Denne beslutning er rettet til Forbundsrepublikken Tyskland.

Udfærdiget i Bruxelles, den 8. maj 2001.

På Kommissionens vegne

Mario MONTI

Medlem af Kommissionen